

Рецензія на монографію

БЕЙ Н. О. СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК НАУКОВИХ ОСНОВ АВТОМОБІЛЕБУДУВАННЯ В УКРАЇНІ (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.): монографія / Н.О. Бей, НААН, ННСГБ; наук. ред. д-ра с.-г. наук, проф., академіка НААН В. А. Вергунова. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 440 с.

Як доводить історичний досвід, без належного науково-дослідного та освітнього забезпечення неможливий подальший розвиток будь-якої галузі, як гаранта безпеки і стабільності народногосподарського комплексу країни. Вирішення проблеми інтенсифікації автомобілебудування в умовах загострення економічної та енергетичної ситуації в Україні має стати одним із найважливіших пріоритетів державної промислової політики, оскільки високопродуктивне та якісне виробництво автомобілів відкриває значні резерви збільшення його обсягів з метою забезпечення потреб внутрішнього ринку та стабільного експорту продукції. Розвиток промислового потенціалу України на пряму залежить від нарощення потужностей автомобілебудівної галузі, збільшення обсягів продажу вітчизняних автомобілів, досягнення ефективної противаги конкуренції на світових ринках. Важливим є те, що опрацювання розвитку вітчизняного автомобілебудування має соціально-економічне, політичне та науково-технічне значення, оскільки сприяє відродженню такого потенційного економічного ресурсу, який має ця галузь.

Запропонована читачеві монографія Н.О. Бей є першим в Україні виданням, яке відтворює історію розвитку наукових основ автомобілебудування в Україні упродовж тривалого періоду: починаючи з другої половини ХХ – до початку ХХІ ст. з погляду його наукового забезпечення. Автором узагальнено і теоретично обґрунтовано важливу складову національної історії технічної науки на основі систематизації наукових знань про науково-технологічні процеси і передові технології та технічні удосконалення виробництва автомобілів, чому сприяв зроблений аналіз внеску вищих навчальних закладів, науково-дослідних установ і окремих

особистостей. Монографія складається із вступу, 6 розділів, висновків та узагальнень, 5 додатків, переліку умовних скорочень. Список використаних джерел об'єднує 1082 найменування.

Перший розділ монографії присвячений детальному висвітленню історіографії проблеми, аналізу джерельної бази та обґрунтуванню теоретико-методологічних засад дослідження. На підставі аналізу історичних праць проблеми дослідження можна стверджувати про її недостатнє висвітлення. Відсутнє цілісне науково-історичне узагальнення динаміки наукових напрямів, внеску галузевих вищих навчальних закладів і науково-дослідних установ у розвиток наукових основ автомобілебудування в Україні. Належним чином не осмислені наукові здобутки багатьох вітчизняних вчених, не окреслені шляхи використання їхніх надбань на сучасному етапі розвитку галузі автомобілебудування, що зумовлює актуальність дослідження, здійсненого у монографії.

Значний масив джерельного матеріалу, зібраного Н.О. Бей, налічує 369 справ 20 описів 11 фондів 8 архівів України: Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, Центрального державного архіву громадських об'єднань України, Державного архіву м. Київ, Державного архіву Волинської області, Державного архіву Запорізької області, Державного архіву Львівської області, Архівного відділу виконавчого комітету Кременчуцької міської ради, Виробничого архіву ПрАТ «АвтоКрАЗ». Зазначені матеріали чітко структуровано і логічно впорядковано у відповідності до поставлених задач дослідження. Накази, розпорядження, доповідні записки, циркуляри, директивні листи, повідомлення, звіти, протоколи, виробничі плани, довідки, статистичні відомості профільних відомств дали можливість автору виявити і впровадити у науковий обіг невідомі раніше матеріали про удосконалення науково-технологічних процесів виробництва різних автомобілів та автобусів. Цьому сприяла також широка дослідницька робота галузевих вищих навчальних закладів та науково-дослідних установ у різних регіонах нашої країни.

Наявність повноцінного методологічного інструментарію, критично-об'єктивний аналіз та синтез різнопланових джерел сприяли відтворенню реальних фактів періоду дослідження, врахуванню й ефективному використанню творчих здобутків вітчизняних вчених у галузі автомобілебудування, повному і ґрунтовному опрацюванню архівних матеріалів.

У другому розділі автор всебічно проаналізувала історичні особливості виробництва автомобілів: становлення і тенденції розвитку світового автомобілебудування, еволюцію виробництва автомобілів у Російській імперії, основні напрями удосконалення виробництва автомобільного транспорту в СРСР. Автомобільна промисловість у Російській імперії у своєму становленні пройшла декілька етапів, що зумовлювалися науково-технологічними умовами, а також суспільним розвитком. Автомобільна промисловість СРСР у своєму становленні пройшла дві стадії: серійне та масове виробництво. Нагромадивши значний досвід у ремонті автомобілів, налагодженні серійного виробництва, радянське автомобілебудування підійшло до нового етапу – масового виробництва автомобілів з використанням конвеєрів, спеціальних верстатів, автоматизованих ліній. Автором відмічено, що легкові автомобілі в СРСР мали другорядне значення, через те, що для задоволення невідкладних потреб народного господарства потребувались в першу чергу вантажні моделі.

Третій розділ монографії ґрунтується на виділенні окремих напрямів виробництва автомобільного транспорту в УРСР: вантажних, легкових, вантажно-пасажирських автомобілів та автобусів. У другій половині ХХ ст. до автомобілебудівного комплексу УРСР належали чотири автомобільні заводи: Кременчуцький автомобільний завод з виробництва вантажних, спеціальних автомобілів та військової автомобільної техніки; Запорізький автомобілебудівний завод – легкових автомобілів; Луцький автомобільний завод – вантажно-пасажирських автомобілів підвищеної прохідності; Львівський автобусний завод – міських та магістральних автобусів різної місткості.

Автор відмічає, що розвиток науково-технологічних процесів виробництва легкових автомобілів на Запорізькому автомобільному заводі сприяв удосконаленню автомобільної продукції та розширенню модельного ряду легкових автомобілів, на Кременчуцькому автомобільному заводі – вантажних автомобілів. Вони стали єдиними в УРСР підприємствами, що мали повний технологічний цикл виробництва відповідно легкових і вантажних автомобілів, що включало штампування, зварювання, фарбування, обладнання кузова і остаточне складання автомобілів. Високий рівень технічного забезпечення виробництва на підприємствах став надійною основою для плідного співробітництва з лідерами світового автомобілебудування. Водночас для традиційних вітчизняних виробників автомобілів характерними були брак технологій, високий рівень фізичного і морального зносу інвестиційних ресурсів.

Дослідження Н.О. Бей дають підставу стверджувати, що розвиток вітчизняної автомобільної промисловості став беззаперечним прикладом завершеного виробничого циклу. Внаслідок підтримки держави було сформовано потужну систему автомобілебудівних підприємств. Більшість з них, незважаючи на вкрай складні умови, нарощували виробництво, зайнявши належне місце в економіці СРСР.

Як представлено у монографії, вагомий внесок в удосконалення виробництва та покращання якості автомобілів зробили конструктори та технологи автомобілебудівних заводів: К.М. Атоян, В.П. Гунчик, Х.Л. Езрохі, Б.П. Кашкадамов, А.А. Малишев, В.В. Осепчугов, Л.С. Перель, М.Г. Погостинський, І.М. Румшевич, В.П. Стешенко, В.В. Таболін, К.К. Ураєв, В.Х. Чекулаєв, Є.В. Ширшонков, М.І. Якушев та інші.

У четвертому розділі монографії встановлено роль галузевої і академічної науки в організаційно-технологічному забезпеченні вітчизняного автомобілебудування. Розвиток наукових основ автомобілебудування в Україні забезпечувався науково-організаційними чинниками, основними формами яких були галузеві та академічні науково-дослідні установи. На їх основі

формувалися теоретичні, методологічні та практичні основи удосконалення виробництва вітчизняних автомобілів. Автор відмічає, що впровадження науково-технологічних процесів та передових технологій і технічних удосконалень, які розроблялися науково-дослідними установами, забезпечувало виробництво легкових, вантажних, вантажно-пасажирських автомобілів та автобусів, які відповідали новітнім вимогам міжнародних стандартів з екологічної і дорожньої безпеки. Широко проаналізовано наукові здобутки Державного підприємства «Державний автотранспортний науково-дослідний і проектний інститут», діяльність якого була спрямована на розвиток та вдосконалення наукової, технологічної та правової бази транспортного сектору економіки країни, із зосередженням на таких аспектах, як безпека, екологія, якість, економічна ефективність та конкурентоспроможність автомобільного транспорту, енергозбереження і впровадження альтернативного палива тощо. Докладно розглянуто науково-технологічні досягнення ВАТ «Український інститут автобусо-тролейбусобудування», спрямовані на розроблення модернізованих міських, приміських та міжміських автобусів різної місткості. Розроблені технологічні рішення у виробництві автобусів сприяли зменшенню витрат палива, обслуговування та ремонту і покращанню безпеки, якості, економічної ефективності та конкурентоспроможності вітчизняних автобусів.

Автором встановлено, що цінні напрацювання у розроблення та удосконалення вантажних, легкових та вантажно-пасажирських автомобілів і автобусів зробили вчені науково-дослідних установ: Г.П. Байдюков, М.С. Глущенко, Г.М. Зуб, С.В. Єгоров, О.Д. Климпуш, Г.Д. Луцкер, А.М. Мансуров, Я.О. Попченко, А.М. Редзюк, Б.М. Середенко та інші.

П'ятий розділ присвячено встановленню внеску вищих навчальних закладів у наукове забезпечення виробництва автомобілів. Автор широко проаналізувала наукові технології автомобілебудування в діяльності вітчизняних технічних вищих навчальних закладів: Національному технічному університеті України «Київський політехнічний інститут ім. І. Сікорського», Національному університеті «Львівська політехніка», Національному

технічному університеті «Харківський політехнічний інститут», Вінницькому, Запорізькому і Луцькому національних технічних університетах, Кременчуцькому національному університеті ім. М. Остроградського, Полтавському національному технічному університеті ім. Ю. Кондратюка, Тернопільському національному технічному університеті ім. І. Пулюя, Чернігівському національному технологічному університеті, Житомирському і Черкаському державних технологічних університетах та ін. У зазначених технічних вищих навчальних закладах було отримано результати науково-дослідних тем, пов'язаних з впровадженням нової техніки, прогресивних технологій, механізацією і автоматизацією виробничих процесів на автомобілебудівних підприємствах. Встановлено, що наукові технології в автомобілебудуванні, розроблені науковцями технічних вищих навчальних закладів, відігравали значну роль для удосконалення виробництва вітчизняних вантажних, легкових, вантажно-пасажирських автомобілів та автобусів на Кременчуцькому, Запорізькому, Луцькому автомобільних заводах та Львівському автобусному заводі.

Автором акцентовано увагу на тому, що значне місце у становленні та розвитку наукового забезпечення виробництва автомобілів належить Харківському національному автомобільно-дорожньому університету і Національному транспортному університету. Науковий потенціал зазначених вищих навчальних закладів забезпечував подальше прискорення науково-технічного прогресу в галузі автомобілебудування України і перетворював наукову діяльність на невід'ємну та важливу частину підготовки молодих фахівців, а також підвищення на її основі професійної кваліфікації для розвитку науково-технологічних процесів виробництва автомобілів.

У монографії визначено, що значний внесок у розроблення та удосконалення вантажних, легкових та вантажно-пасажирських автомобілів і автобусів зробили вчені вищих навчальних закладів: С.І. Андрусенко, В.І. Блох, Є.І. Борзаківський, М.Я. Говорущенко, А.Б. Гредескул, М.Ф. Дмитриченко, М.І. Іващенко, Р.Д. Іскович-Лотоцький, В.І. Ковальов, Я.І. Несвітський,

В.А. Огородніков, О.М. Пилипенко, М.А. Подригало, М.І. Подщеколдін, Б.В. Решетніков, Б.М. Середенко, Ю.А. Шульге та інші.

У шостому розділі монографії Н.О. Бей встановлено місце і роль автомобілебудування в суспільному житті України: проаналізовано державне регулювання галузі автомобілебудування, становлення ринкових регуляторів управління виробництвом автомобілів, розвиток автоскладальної промисловості та її роль в економіці незалежної держави, особливості задоволення соціально-економічних потреб продукцією автомобілебудування. Автором з'ясовано, що особливістю діяльності автомобілебудівних підприємств в Україні були високі ризики, пов'язані з довготерміновим інвестуванням. Наявні макроекономічні тенденції не дозволяли у повному обсязі скористатися надто дорогими банківськими кредитними ресурсами, а бюджетне фінансування у цьому напрямі було майже відсутнє. Основними її проблемами були низький техніко-економічний рівень, слабо розвинене виробництво комплектувальних та неналежна реалізація міжнародного науково-технічного співробітництва.

Як представлено у монографії, основні проблеми на шляху інтеграції вітчизняного автомобілебудування у світову автомобільну промисловість були зумовлені відсутністю сучасних технологічних ліній, використанням застарілих матеріаломістких технологій виробництва; зносом виробничих потужностей автомобілебудівних підприємств; низькою масштабністю та рівнем локалізації виробництва; значною залежністю від імпорту матеріалів і комплектувальних; несприятливим нормативно-правовим середовищем; низькою інвестиційною привабливістю галузі. Водночас, у роки незалежності України автомобільна промисловість набула деяких позитивних рис, зокрема було сформовано логістику ринку, розширювалась база підготовки трудових ресурсів, нарощувався внутрішній ринок збуту тощо.

До безперечної переваги монографії слід віднести запропоновану автором періодизацію еволюції науково-організаційних основ автомобілебудування за взаємопов'язаними етапами, яка у своєму розвитку базується на низці

соціально-економічних, політичних, загальнонаукових, організаційних та науково-технологічних чинників. Висновки та узагальнення, якими автор закінчує наукову працю, є аргументованими і логічними. Вони матимуть певний вплив на подальший розвиток науково-технологічних основ автомобілебудування в Україні, впровадження яких забезпечить підвищення виробництва високоякісної автомобільної продукції за умови збереження екологічного стану довкілля і економічної та енергетичної ефективності.

Підсумовуючи, слід зазначити, що запропонована монографія Н.О. Бей «Становлення та розвиток наукових основ автомобілебудування в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.)» є ґрунтовним і самостійним науковим дослідженням, яке базується на вагомій джерельній базі та розкриває шляхи для творчих пошуків дослідників у галузі історії науки і техніки. Теоретичні та методологічні напрацювання, висновки і узагальнення, впроваджені до наукового обігу документи та матеріали, представлені у монографії, можуть бути використані науковцями і фахівцями, викладачами та студентами вищих навчальних закладів технічного профілю, оскільки зазначена праця помітно розширює наукові знання про проблематику дослідження і є значним доробком у сучасну історичну науку.

**Професор кафедри
філософії та історії науки і техніки
Державного університету
інфраструктури та технологій МОН України,
доктор історичних наук,
старший науковий співробітник**

ГАМАЛІЯ В.М.